

BEDREIGINGEN

Gedurende de laatste decennia is het aantal Steenuilen vooral in het noorden en westen van ons land sterk afgenomen. De oorzaken van de achteruitgang zijn divers. Door ingrepen in het landschap gingen niet alleen nestplaatsen verloren maar verslechterde ook de voedselsituatie. De sterke toename van de infrastructuur en de groei van het verkeer eisen eveneens hun tol. In dit hoofdstuk zullen de oorzaken voor de achteruitgang nader worden toegelicht.

Nestgelegenheid

Hoogstamboomgaarden waren in het midden van de vorige eeuw in de Betuwe, Limburg en West-Friesland volop voorhanden. Met het rooien van deze fruitbomen, vanaf de Tweede Wereldoorlog tot in 1985, gingen vele honderden hectares aan nest- en broedgelegenheid voor de Steenuil verloren. In de periode 1967-1977 nam het areaal van 7500 ha af tot 1975 ha. Met rooipremies van de overheid werden in enkele jaren tijd de tientallen jaren oude hoogstambomen verwerkt tot open haardhout. In een aantal gevallen werden er laagstam fruitbomen ingeplant, die echter voor de Steenuil geen broedgelegenheid boden.

Met het verdwijnen van het boeren geriefhout liep ook het onderhoud van knotbomen in het rivierengebied en elders terug. Voor de vitaliteit van de wilgen is het echter noodzakelijk deze regelmatig te knotten. Stopt men met dit onderhoud dan wordt na verloop van enkele jaren de boom topzwaar. Tijdens een storm kunnen de takken makkelijk afbreken waarbij de bomen in meerdere delen uiteenvallen en de boom ongeschikt is als nestboom voor de Steenuil.

Door het verdwijnen van nestgelegenheid zijn er ook meer concurrenten voor de weinige overgebleven nestholtes. Zo worden geschikte nestholtes in het rivierengebied ingenomen door Wilde eend, Holenduif, Kauw en Spreeuw. Zeker de Wilde eend, die al in februari start met de eileg, en de Holenduif concurreren met de Steenuil om geschikte hollen. De Spreeuw is in dit opzicht een opportunist die begin mei de nestkasten langs gaat, en zijn intrek neemt in een onbewoonde nestkast. Aangezien de Spreeuw de talrijkste bewoner is van nestkasten in de uiterwaard,

lijkt het er niet op dat in het rivierengebied de nestholtes limiterend zijn voor het aantal broedparen van de Steenuil.

Ook met het afbreken van oude schuurtjes op het platteland verminderde het aantal geschikte nestplaatsen voor Steenuilen. Door renovatie van gebouwen zijn bovendien veel nestplaatsen onbereikbaar geworden, aangezien de toegepaste materialen en de bouwstijl vaak te weinig ruimte laten aan de Steenuilen. Met kleine aanpassingen in het ontwerp kunnen Steenuilen blijvend een nestruimte in gebouwen vinden.

Het verkeer is nog steeds een van de belangrijkste doodsoorzaken voor de Steenuil.

Voedselsituatie

Het rooien van hoogstamfruitbomen had grote gevolgen voor het aanbod aan prooidieren voor de Steenuil. Het extensieve beheer van hoogstamboomgaarden en het beperkte gebruik van pesticiden stond in schril contrast met het nieuwe beheer in de laagstamboomgaarden. Door het regelmatig spuiten met pesticiden en het bemesten van de bomen nam zowel de hoeveelheid als de kwaliteit van het voedsel af. Behalve het verdwijnen van boomgaarden is het agrarisch grondgebruik in het algemeen intensiever geworden waardoor bijvoorbeeld overhoekjes aan de randen van weilanden zijn verdwenen. Door de toegenomen bedrijfshygiëne op boerderijen worden rommelhoekjes op erven steeds vaker opgeruimd. Vooral het aantal

insecten en muizen neemt bij intensivering van het landgebruik snel af. De lagere prooidichtheid noodzaakt de Steenuil tot een groter territorium. De lange vluchten en het langer zoeken naar prooi kosten veel energie. Aan dit harder werken zit waarschijnlijk een grens, die in veel gebieden al langere tijd is overschreden. Dit is waarschijnlijk de belangrijkste reden waarom in grote delen van Nederland de Steenuil nog steeds achteruit gaat.

Verkeer

Een belangrijk deel van de teruggevonden, dode Steenuilen bestaat uit verkeersslachtoffers (figuur 1). Hierbij moet niet alleen worden gedacht aan het autoverkeer; ook de trein is een belangrijke doodsoorzaak voor Steenuilen. Vooral de jonge onervaren vogels vallen ten prooi aan het verkeer. De gebieden waar nu of in het recente verleden veel Steenuilen zijn geringd springen er op basis van het aantal terugmeldingen en het aantal verkeersslachtoffers duidelijk uit. Er is geen duidelijke trend zichtbaar in het aantal verkeersslachtoffers (figuur 1). Het lijkt erop dat het aantal verkeersslachtoffers de laatste jaren iets afneemt. Van de 65 Steenuilen die in 1980 werden gevonden, was bijna de helft in het verkeer omgekomen. In 1990 was ongeveer een kwart en in 1997 slechts een zesde van de uilen gestorven in het verkeer. Het aantal verkeersslachtoffers is echter zo goed als gelijk gebleven: 27 in 1980, 33 in 1985, 20 in 1990 en 34 in 1995. Dit aantal zou

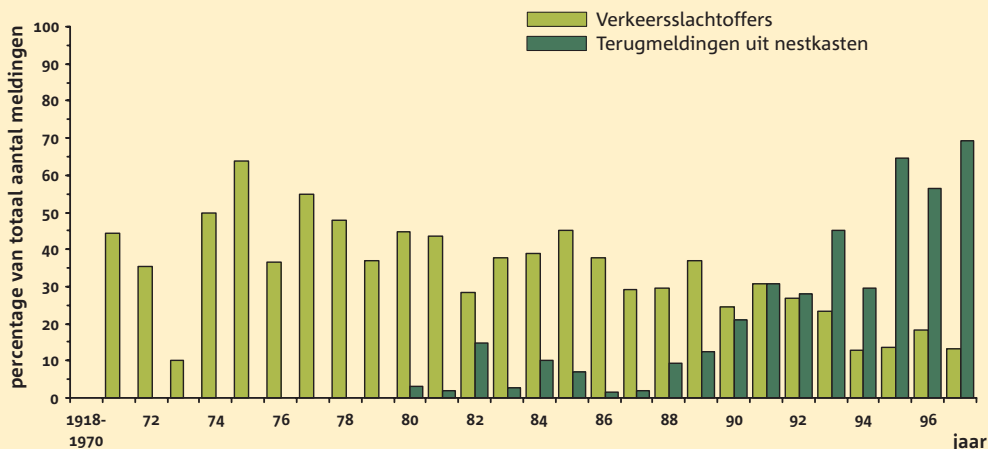
echter gecorrigeerd moeten worden voor het toegenomen aantal terugmeldingen uit nestkasten, de toename van het autoverkeer en de afname van de populatie. Omdat er minder Steenuilen zijn wordt ook de kans kleiner dat een Steenuil in het verkeer om het leven komt. Als we een correctie toepassen voor deze factoren, dan is er een kleine toename van het aantal verkeersslachtoffers onder Steenuilen.

Draad- en raamslachtoffers

Steenuilen kunnen zich verwonden of doden aan een hek of raster. Vaak zijn het rasters met prikkeldraad waar de Steenuilen zich 's nachts aan verwonden of waar ze in blijven hangen. Door het aanbrengen van stukjes lint aan het draad zijn slachtoffers te voorkomen. Een ander fenomeen, dat ook slachtoffers maakt onder andere uilen en roofvogels, zijn ramen en windschermen. Vaak is de uiteindelijke doodsoorzaak niet meer met zekerheid vast te stellen; raamslachtoffers raken vaak alleen versuft van de klap, maar zijn dan wel een makkelijke prooi voor een kat of ander dier. Het beplakken van grote ramen met stickers kan slachtoffers voorkomen.

Procentuele verdeling van de terugmeldingen van de Steenuil (bron: Plan van aanpak Steenuil, Plantinga (1999).

Terugmeldingen van Steenuilen in de periode 1918-1997.

Veedrinkbakken zijn gevaarlijk voor jonge Steenuilen.

Natuurlijke sterfte

Natuurlijke sterfte treedt op door predatie van eieren, jongen en adulten. Marterachtigen, Eekhoorns, Havik, Sperwer en kraaiachtigen hebben de Steenuil of haar eieren op hun menu staan. Tijdens winters met een gesloten sneeuwdek en strenge vorst is voedselschaarste een belangrijke doodsoorzaak. In de uiterwaarden van de grote rivieren zijn langdurige overstromingen funest voor het voedselaanbod en leiden tot een laag broedsucces. Parasieten en ziekten eisen eveneens hun tol; vooral als de conditie van de Steenuilen slecht is, bijvoorbeeld na een periode van voedselschaarste.

Verdrinking

Open regentonnen en waterbakken zijn gevaarlijk voor drinkende uilen. Vooral grote badkuipen met flauw gebogen gladde randen zijn dodelijk voor jonge, onervaren Steenuilen.

Vergiftiging via voedselketen voor de Steenuil. In de cirkels staat de accumulatie van cadmium en van organisme naar organisme. In de vierkantjes bovenaan staat de theoretische blootstelling van de Steenuil aan cadmium voor de betreffende route.

Gifstoffen

Het ophopen van zware metalen en organische micro-verontreinigingen in de voedselketen leidt tot prooidieren in hun lichaam. Als uilen langdurig worden blootgesteld aan verontreinigingen en deze stoffen kunnen niet in het lichaam van de uil worden afgebroken, dan treedt een chronische vergiftiging op die vaak dodelijk is. De gevolgen van langdurige verontreinigingen zijn waarschijnlijk alleen zichtbaar op populatieniveau en vereisen een arbeidsintensieve en relatief lang lopende studie. Acute vergiftiging leidt ook tot slachtoffers. Het eten van dode muizen of ratten, overleden door gif dat anti-bloedstollingsmiddelen bevat, of het eten van prooidieren die ontsmette zaden hebben gegeten kunnen tot de dood van de Steenuil leiden.

Verstoring

Door verstoring van nesten kunnen Steenuilen het legsel verlaten. Opzettelijke verstoring van Steenuilnesten komt vrijwel niet voor. Meestal gaat het om onbedoelde verstoringen, zoals het repareren van een schuurtje in de broedperiode. Tijdens onderzoek dient ook het wel en wee van de broedende vogels voorop te staan.

Niko Groen

